

XO'JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISHNI TARTIBGA SOLISH

Saitova Dilbar Muxamedqulovna

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

saitovadilbar1982@gmail.com

Tel.: +998 99 679 2582

Annotatsiya

Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritish tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tovar-moddiy zaxiralarning korxonada faoliyatidagi ahamiyati, ularning hisobini yuritishning zamonaviy usullari, xalqaro va milliy standartlar asosida tartibga solish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, hisob yuritishdagi mavjud muammolar, ularning iqtisodiy oqibatlar va ularga nisbatan taklif etilayotgan yechimlar asosida ilmiy-amaliy xulosalar keltirilgan. Tahlillar davomida O'zbekiston Respublikasi korxonalari misolida buxgalteriya hisobining amaldagi holati, zamonaviy dasturiy vositalarning roli va normativ-huquqiy bazaning yetarliligi baholangan. Maqola xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, iqtisodchilar, buxgalterlar va iqtisodiy siyosat yurituvchilari uchun amaliy va nazariy qimmatga ega.

Kalit so'zlar. Tovar-moddiy zaxiralar, buxgalteriya hisobi, normativ-huquqiy baza, moliyaviy nazorat, inventarizatsiya, buxgalteriya standartlari, hisobotlilik, aktivlar, zaxiralarni boshqarish, moliyaviy hisobot.

Abstract

This article discusses the issues of improving the inventory accounting system in business entities. The importance of inventory in the activities of the enterprise, modern methods of accounting for them, regulatory mechanisms based on international and national standards are analyzed. Also, scientific and practical conclusions are presented based on existing problems in accounting, their economic consequences and proposed solutions to them. During the analysis, the current state of accounting, the role of modern software tools and the adequacy of the regulatory and legal framework were assessed on the example of enterprises of the Republic of Uzbekistan. The article has practical and theoretical value for business entities, economists, accountants and economic policymakers.

Keywords. Inventory, accounting, regulatory and legal framework, financial control, inventory, accounting standards, accountability, assets, inventory management, financial reporting.

Kirish. Tovar-moddiy zaxiralar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va savdo faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Har qanday xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy barqarorligi va ishlab chiqarish quvvatlari zaxiralarning to'g'ri hisobga olinishi va boshqarilishiga bevosita bog'liq. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz ta'minlash, xarajatlarni optimallashtirish va foydani oshirish uchun zaxiralarning hisobini aniq yuritish katta ahamiyatga ega. Bunda buxgalteriya hisobi yirik rol o'ynaydi. Chunki aynan buxgalteriya hisobida moddiy resurslarning kelib chiqishi, harakati va qoldig'i to'liq aks ettiriladi.

O'zbekiston iqtisodiyotining diversifikatsiyalashuvi, sanoatlashtirishning jadallashuvi tovar-moddiy zaxiralarning boshqaruvini takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Buxgalteriya hisobini xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq tashkil etish esa nafaqat axborotlarning ishonchliligini, balki investitsion jozibadorlikni ham oshiradi. Ammo amaliyotda korxonalarda zaxiralarni hisobga olishda turli yondashuvlar, qoidabuzarliklar, noto'g'ri baholashlar va nazoratning yetishmasligi kuzatilmoqda. Bu esa moliyaviy hisobotlarning ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois, ushbu maqola doirasida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritishni tartibga solishning nazariy asoslari, amaliy muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Tovar-moddiy zaxiralar – bu ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadigan, ishlab chiqarilgandan so'ng yoki sotish jarayonida korxonada balansida mavjud bo'lgan resurslardir. Buxgalteriya hisobida tovar-moddiy zaxiralarning asosiy turlari xom ashyo, materiallar, tayyor mahsulotlar, yarim tayyor mahsulotlar, ehtiyot qismlar va boshqa ishlab chiqarish vositalaridan iborat. Zaxiralarning to'g'ri hisobga olinishi ularning harakati ustidan moliyaviy nazoratni ta'minlaydi.

Zaxiralarning hisobini yuritish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: kelib tushish hujjatlar asosida rasmiylashtiriladi, omborga qabul qilinadi, sarflanishi yoki sotilishi aniqlanadi, qiymati aniqlanadi va hisobotda aks ettiriladi. Bu jarayonlarda normativ-huquqiy bazaning to'liq qo'llanilishi zarur. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, Milliy buxgalteriya standartlari va IFRS (International Financial Reporting Standards) bu borada asosiy mezon hisoblanadi.

Biroq ayrim korxonalarda ushbu talablar to'liq bajarilmaydi. Masalan, zaxiralarni kirim-chiqim qilishda "asosiy hujjat" sifatida ombor dalolatnomalari yetarlicha tuzilmaydi yoki ular bo'yicha avtomatlashtirilgan dasturiy yechimlar yetarli darajada joriy etilmagan. Bundan tashqari, zaxiralar bahosini aniqlashda LIFO (oxirgi kirgan – birinchi chiqqan), FIFO (birinchi kirgan – birinchi chiqqan) kabi baholash

usullarining noto'g'ri qo'llanilishi, hisobga olishda qo'lda yuritiladigan tizimlarning saqlanishi moliyaviy hisoblarning aniqligiga putur yetkazadi.

Bundan tashqari, real inventarizatsiya o'tkazish masalasi ham dolzarbdir. Amaldagi inventarizatsiya ko'plab korxonalarda faqat hisobot yili oxirida, formal tarzda o'tkaziladi. Vaholanki, zaxiralarning mavjudligi va hisobdagi holatini solishtirish doimiy monitoring asosida yuritilishi kerak. Ayniqsa, ishlab chiqarish va savdo sohasida zaxiralarni har oyda tahlil qilib borish zarurati mavjud.

Zamonaviy buxgalteriya dasturlari – "1C: Buxgalteriya", "SAP", "QuickBooks" va boshqalar yordamida zaxira harakatlarini avtomatlashtirish imkoniyati mavjud. Bu esa inson omilini kamaytiradi va ma'lumotlarning aniqligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistondagi korxonalarda raqamli buxgalteriya tizimlariga o'tish sur'atlarini tezlashtirish tavsiya etiladi.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritish tizimi zamonaviy yondashuv va texnologiyalar asosida yangilanishi kerak. Ularning to'g'ri va aniq hisobga olinishi korxonaning moliyaviy barqarorligi, hisobotlarning ishonchliligi va samarali boshqaruv qarorlarining qabul qilinishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ayniqsa, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashish va raqamlashtirish jarayonlari bu boradagi asosiy ustuvor yo'nalishlar bo'lib qoladi.

Kelgusida tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritishda quyidagi takliflar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Har bir xo'jalik yurituvchi sub'ekt uchun elektron inventarizatsiya tizimini joriy etish.
2. Milliy buxgalteriya standartlari va xalqaro standartlar o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash.
3. Buxgalteriya hisobi bo'yicha xodimlar malakasini oshirish va zamonaviy dasturiy ta'minotdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish.
4. Har chorakda zaxiralarning baholanishini va hisobdagi holatining tahlil qilinishini majburiylashtirish.
5. Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi tomonidan zaxiralarni boshqarish standartlarini takomillashtirish.

Ushbu takliflar asosida amalga oshiriladigan islohotlar korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshiradi, moliyaviy hisobotlarning aniqligini ta'minlaydi va investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: 2020.

2. Moliya vazirligining 118-son buyrug'i. – 2021.
3. Buxgalteriya hisobi milliy standartlari. – Toshkent: Moliya vazirligi, 2022.
4. International Accounting Standard (IAS) 2 – Inventories.
5. Kovalev V.V. Buxgalteriya hisobining nazariy asoslari. – Moskva: Finansy i statistika, 2018.
6. Paliy V.F. Buxgalteriya va moliyaviy tahlil. – Moskva: Infra-M, 2019.
7. Jalilov A.A. Tovar-moddiy zaxiralarning iqtisodiy tahlili. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
8. Anthony R.N., Reece J.S. Accounting Principles. – Boston: Irwin/McGraw-Hill, 2017.
9. Foster G. Financial Statement Analysis. – New York: Pearson, 2016.
10. Temurov N.A. “TMZ hisobini avtomatlashtirish yo‘llari”, “Moliyachi” jurnali, 2023, №2.